Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Politikai alkalmazkodás és vallási identitáskeresés: Júda királysága az asszír hegemónia árnyékában

Tézisfüzet

Témavezető:
Prof. Dr. Hodossy-Takács Előd
egyetemi tanár

Készítette:
Dicső Melinda

Debrecen
2026

I. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÁRGYA

A doktori értekezés Júda királyságának politikai, vallási és gazdasági alkalmazkodási stratégiáit vizsgálja az Újasszír Birodalom Kr. e. 8–7. századi, változó intenzitású hegemóniája alatt. A kutatás kiindulópontját az a történelmi kontraszt adja, amely az ókori Közel-Kelet első nagy világbirodalma, az Újasszír Birodalom, és egy periferikus, jelentéktelennek tartott kisállam, Júda királysága találkozásában rajzolódik ki: míg Asszíriára a könyörtelen militarizmus és a határok nélküli terjeszkedés jellemző, addig Júda ereje nem a fegyverekben, hanem vallási identitásának alapját jelentő, Seregek Urába vetett hitében rejlik. Erre a kontrasztra épül a dolgozat két alapvető dichotómiája: birodalom versus kisállam, illetve politika versus vallás.

A kutatás központi kérdései: hogyan definiálhatja önmagát egy jelentéktelennek tartott kisállam egy erőteljes, adminisztratív egység létrehozásának igényével fellépő birodalommal szemben; milyen módon válhat a politikai alkalmazkodás a vallási identitás próbájává; és milyen következtetések vonhatók le a júdai királyok portréiból a korszakra nézve. Az értekezés célja ezért annak vizsgálata, hogy a birodalmi hatalom változó stratégiái milyen eltérő mozgásteret teremtettek a júdai uralkodók számára, és Áház, Ezékiás, Manassé és Jósiás miként használták ki ezt a mozgásteret államiságuk, politikai önállóságuk és vallási identitásuk megőrzése, illetve újrafogalmazása érdekében. A vizsgálat a júdai–asszír kapcsolatot nem statikus alávetettségi viszonyként, hanem dinamikusan változó kölcsönhatásként értelmezi, amelyben a politikai alkalmazkodás, a vallási

identitásformálódás és a gazdasági integráció egymással összefüggő folyamatokként jelennek meg.

A dolgozat négy nagyobb tematikus egységre tagolódik. Az első történeti áttekintés Júda helyzetéről az asszír hódítás idején, valamint az Újasszír Birodalom felemelkedéséről, hadviselési, adminisztratív és kulturális jellegzetességeiről. A második egység Júda vallási életét vizsgálja az első szentély korában: a kultuszhelyeket, a népi és a hivatalos vallásosság viszonyát, a vallási szinkretizmus jelenségét, valamint a palota és a templom kapcsolatát. A dolgozat gerincét adó harmadik blokk Áház, Ezékiás, Manassé és Jósiás uralkodását, politikai és vallási túlélési stratégiáit elemzi. A negyedik egység Júda gazdasági viszonyainak alakulását vizsgálja az asszír hegemónia árnyékában. Az értekezés e vizsgálatok alapján öt tézist fogalmaz meg, amelyeket a dolgozat egésze igazol.

II. A TÉMAFELDOLGOZÁS MÓDSZERE

A dolgozat alapvetően vallástörténeti és kortörténeti szempontok alapján vizsgálja Júda asszír korát. Módszertani alapállása szerint a vallásos élet jelenségei nem a bibliai ideológia normatív keretei között vagy azok apológiájaként értelmezhetők, hanem kritikai távolságtartással, a történeti realitás összefüggéseiben vizsgálandók; ez különösen a deuteronomista szerkesztés teológiailag motivált történetszemléletének kritikai azonosítását igényli, annak érdekében, hogy a júdai uralkodók tevékenysége ne csupán valláserkölcsi ítéletek, hanem reálpolitikai és gazdasági szükségszerűségek mentén váljon értelmezhetővé.

Ezzel párhuzamosan az asszír királyfeliratok és évkönyvek sem tekinthetők ideológiailag semleges forrásnak, hiszen elsődleges funkciójuk az uralkodói hatalom és a birodalmi legitimáció megjelenítése volt. A bibliai és az asszír forrásanyag ezért nem egy objektívnek tekintett és egy ideológiailag meghatározott forrásként állítható szembe egymással, hanem két eltérő politikai és vallási perspektívát képviselő forráscsoportként, amelyeket a dolgozat egymással összevetve, kritikai módon elemez, kiegészítve az egyéb epigráfiai és régészeti adatokkal.

A kutatás alapforrása a héber Biblia – elsősorban a Királyok második könyvének vonatkozó elbeszélései, párhuzamosan a Krónikák második könyvének és Ézsaiás próféta könyvének kapcsolódó szakaszai –, melynek magyar szövegét a Revideált Új Fordítás (RÚF 2014) alapján idézi a szerző, protestáns teológiai terminológiát alkalmazva. A politikai viszonyok értelmezéséhez a dolgozat a szakirodalomban már alkalmazott kliens–patrónus kapcsolatrendszer modelljét használja; a dolgozat módszertani sajátossága nem magának a modellnek a bevezetése, hanem annak következetes alkalmazása Áház, Ezékiás, Manassé és Jósiás eltérő politikai stratégiáinak összehasonlító értelmezésében. A vallási élet és a kultuszi módosítások vizsgálata vallástörténeti megközelítésben történik, amely a vallási gyakorlatot nem normatív teológiai mércék alapján értékeli, hanem annak társadalmi és politikai funkcióit helyezi előtérbe.

III. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A vizsgálat egyik legfontosabb következtetése, hogy a júdai–asszír kapcsolat nem írható le statikus alávetettségi viszonyként: az asszír hegemónia intenzitásának és stratégiáinak változásával együtt Júda politikai mozgástere is módosult. A történeti és geopolitikai keret feltárása rámutatott arra, hogy III. Tukulti-apil-Ésarra trónra lépésével (Kr. e. 744.) Asszíria minőségileg új birodalmi modellt hozott létre: a korábbi alkalmi portyák helyett folyamatos adminisztratív kontrollt, deportációkat és gazdasági integrációt alkalmazott. A szír–efraimi háború és Izrael Kr. e. 722-es pusztulása fordulópontot jelentett: ezt követően Júda számára már nem az volt a kérdés, hogy megőrzi-e függetlenségét, hanem az, hogy a birodalmi gépezet mely fogaskerekeként tud fennmaradni. A politikai realitás árnyaltabb értelmezését teszi lehetővé a kliens–patrónus modell, amely a függetlenség és az alávetettség dichotómiáján túl képes megragadni a júdai uralkodók korlátozott, de változó mozgásterét.

A vizsgálat kimutatta, hogy a fogság előtti Júda vallási élete nem értelmezhető kizárólag normatív kategóriák mentén: a júdai mindennapokat vallási pluralizmus és szinkretizmus jellemezte, a népi és a hivatalos vallásosság egymás mellett élt. Ez a sokszínűség nem külső importként, hanem a kánaáni örökségből táplálkozó, már korábban is létező valóságként értelmezhető, amelyet az asszír hegemónia nem hozott létre, csupán új politikai és kulturális összefüggésbe helyezett. A palota és a templom kapcsolatának elemzése rámutatott, hogy a király kultikus szerepe elválaszthatatlan

volt politikai funkciójától: a trón és az oltár szoros összefonódása a fogság előtti Júda meghatározó sajátossága.

Az értekezés gerincét Áház, Ezékiás, Manassé és Jósiás uralkodásának összehasonlító vizsgálata alkotja, amely négy eltérő alkalmazkodási stratégiaként értelmezi politikájukat. Áház a szír–efraimi válságban az asszír birodalmi rendszerbe való betagolódást választotta, amely – a deuteronomista negatív megítélés ellenére – hozzájárult Júda államiságának fennmaradásához. Ezékiás az asszír függésből való kilépéssel az autonómia visszaszerzésére tett kísérletet, amelynek politikai és gazdasági korlátait Szín-ahhé-eríba Kr. e. 701-es hadjárata mutatta meg. Manassé a pusztítást követően a birodalmi rendszerbe történő reintegráció és együttműködés útját követte, uralkodása alatt Júda gazdaságilag stabilizálódott – ez élesen szemben áll a bibliai szerzők rendkívül negatív értékelésével. Jósiás az asszír hatalom meggyengülésével megnyíló politikai mozgásteret igyekezett kihasználni, reformja egyszerre volt teológiai program, politikai identitásépítés és gazdasági centralizáció.

Júda gazdasági története megmutatta, hogy a politikai alávetettség és a gazdasági stabilitás nem szükségszerűen egymást kizáró jelenségek: a birodalmi gazdasági rendszerbe való integráció – különösen Manassé korában – elősegíthette a mezőgazdasági specializációt és a regionális kereskedelmi hálózatokba való bekapcsolódást. Az értekezés saját tudományos hozzájárulása elsősorban abban áll, hogy Júda asszír kori történetét dinamikus alkalmazkodási folyamatként értelmezi, amelyben a politikai alkalmazkodás, a vallási

identitásformálódás és a gazdasági integráció egymással összefüggő dimenziókként jelennek meg, a kliens–patrónus modellt pedig e viszonyrendszer értelmezésének módszertani eszközeként alkalmazza.

IV. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

1. Az Újasszír Birodalom és Júda kapcsolata a Kr. e. 8–7. században nem statikus alávetettségi viszonyként, hanem a birodalmi erőviszonyok változásával együtt módosuló, dinamikus kapcsolatrendszerként értelmezhető. Áház, Ezékiás, Manassé és Jósiás politikája e változó birodalmi környezetre adott négy eltérő alkalmazkodási stratégiát jelenít meg: Áház politikája a betagolódás, Ezékiásé az autonómia visszaszerzésére tett kísérlet, Manasséé a birodalmi rendszerbe történő reintegráció és együttműködés, Jósiásé pedig a birodalmi hatalom meggyengülésével megnyíló mozgástér kihasználásának stratégiájaként értelmezhető.

2. A júdai uralkodók valláspolitikai intézkedései a vizsgált korszakban nem választhatók el politikai mozgásterüktől. Különösen Ezékiás és Jósiás kultuszcentralizációs törekvései mutatják, hogy a vallási központosítás egyúttal politikai, gazdasági és hatalmi centralizációs funkciót is betölthetett. E törekvések kibontakozásának lehetőségét az asszír birodalmi kontroll változó intenzitása szintén befolyásolta.

3. Júda vallási életének változásai nem vezethetők vissza közvetlenül az asszír kulturális vagy vallási befolyásra. A fogság előtti júdai vallásosság már az asszír hegemóniát

megelőzően is plurális közegben működött, amelyben a hivatalos jeruzsálemi kultusz mellett a kánaáni–levantei hagyományokban gyökerező helyi és háztartási vallási gyakorlatok is fennmaradtak. Az asszír hegemónia ezért nem hozta létre ezt a pluralitást, hanem olyan új politikai és kulturális környezetet teremtett, amelyben a már létező hagyományok új összefüggésekbe kerültek.

4. A júdai–asszír kapcsolat értelmezésében a kliens–patrónus modell alkalmasabbnak tűnik a kizárólagos „elnyomó birodalom–vazallus királyság" dichotómiánál arra, hogy megragadja Júda korlátozott, de változó politikai mozgásterét. A függőség mértéke és gyakorlati következményei nem voltak állandók: azok az asszír központ erejének, külpolitikai prioritásainak és a regionális erőviszonyoknak megfelelően változtak.

5. A politikai alávetettség és a gazdasági prosperitás Júda asszír kori történetében nem egymást kizáró jelenségek voltak. Különösen Manassé uralkodása mutatja, hogy a birodalmi rendszerhez való politikai alkalmazkodás és gazdasági integráció együtt járhatott olyan stabilitással, amelyben a mezőgazdasági specializáció és a regionális kereskedelmi hálózatokba való bekapcsolódás elősegíthette a királyság gazdasági megerősödését.

V. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÁRGYÁBAN KÉSZÍTETT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Tudományos közlemények

1. „Megszabadított engem az Úr” – Ezékiás király gyógyulása és hálaéneke (Ézs 38) a bibliai antropológia tükrében. Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia 21/1 (2025), 40–51.

2. Történeti megbízhatóság és teológiai ítélet: Manassé uralkodása. Theologiai Szemle, Ú. f. LXVIII/2 (2025), 68–75.

3. Asszír uralkodók a Királyok második könyvében. In: Molnár Dániel – Molnár Dóra – Nagy Adrián Szilárd (szerk.): XXVII. Tavaszi Szél Konferencia 2024: Tanulmánykötet I. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2024, 322–336.

4. Asszír uralkodók a Királyok második könyvében. In: Hajdú Péter (szerk.): XXVII. Tavaszi Szél Konferencia 2024 – Absztrakt kötet. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2024, 235.

5. Kókai-Nagy Viktor: Karizmatikus gyülekezetvezetés az Újszövetség korában: Próféták a páli gyülekezetekben. Orando et Laborando 2022/2023 (2023), 126–128.

6. Királyportré – Ezékiás. In: Kozma Gábor (szerk.): His pulcris disciplinis: a Gerhardus Tudományos Diákköri Konferencia helyezést elért előadásai: tanulmánykötet. Szeged: Gerhardus Kiadó, 2017, 35–68.

7. Lukács 16,19–31 – A gazdag és Lázár példázata. Igazság és Élet: Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára 16/2 (2022), 353–362.

8. Áház uralkodása az Asszír Birodalomnak való behódolás árnyékában. In: Mikó-Prém Alexandra – Szőcs-Muza Blanka – Herbály Eszter (szerk.): Fiatal kutatók és doktoranduszok XI. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2022, 11–26.

9. Kókai Nagy Viktor: Josephus és a próféták. Orando et Laborando 2017/2018 (2018), 115–116.

10. „Azt tette, amit jónak lát az Úr" – Ezékiás király reformintézkedései. In: Peleskey Miklós Péter et al. (szerk.): Teológus Tavasz konferenciakötet: Az egyház megújulása a reformációra emlékezve. Debrecen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2019, 45–62.

Egyéb, ismeretterjesztő közlemények

1. Isten szemével látni. Békési Újság XXXIV/14 (2026), 16.

2. Felismerni Őt. Békési Újság XXXIV/6 (2026), 16.

3. A Gondviselő kezében. Békési Újság XXXIII/23 (2025), 16.

I. THE SUBJECT OF THE DOCTORAL THESIS

The doctoral thesis examines the political, religious, and economic adaptation strategies of the Kingdom of Judah under the varying intensity of Neo-Assyrian hegemony in the 8th–7th centuries BCE. The starting point of the research is the historical contrast between the ancient Near East's first great world empire, Assyria, and a peripheral, seemingly insignificant small kingdom, Judah: while Assyria is characterized by relentless militarism and boundless expansion, Judah's strength lies not in weapons but in the faith in the Lord of Hosts that forms the basis of its religious identity. Two fundamental dichotomies underlie the thesis: empire versus small kingdom, and politics versus religion.

The central questions of the research are: how can a small state considered insignificant define itself against an empire claiming to establish a powerful administrative unit; how can political adaptation become a test of religious identity; and what conclusions can be drawn from the portraits of the Judahite kings for the period as a whole. The aim of the thesis is therefore to examine how the changing strategies of imperial power created different degrees of room for maneuver for the Judahite kings, and how Ahaz, Hezekiah, Manasseh, and Josiah made use of this room for maneuver in order to preserve or redefine their statehood, political independence, and religious identity. The study interprets the Judahite–Assyrian relationship not as a static relationship of subjugation, but as a dynamically changing interaction in which political adaptation, the formation of religious identity, and economic integration appear as interconnected processes.

The thesis is divided into four major thematic units. The first is a historical overview of Judah's situation during the Assyrian conquest and of the rise of the Neo-Assyrian Empire, including its military, administrative, and cultural characteristics. The second unit examines Judah's religious life in the period of the First Temple: cult sites, the relationship between popular and official religion, religious syncretism, and the relationship between palace and temple. The third, central block analyzes the reigns and survival strategies of Ahaz, Hezekiah, Manasseh, and Josiah from political and religious perspectives. The fourth unit examines the development of Judah's economic conditions in the shadow of Assyrian hegemony. On this basis, the thesis formulates five theses, which are substantiated throughout the dissertation.

II. THE METHOD OF WORKING ON THE TOPIC

The thesis examines Judah's Assyrian-period history primarily from the perspective of the history of religion and contemporary history. Its methodological stance holds that the phenomena of religious life cannot be interpreted within the normative framework of biblical ideology, or as an apologetic for it, but must be analyzed with critical distance, within the context of historical reality; this requires, in particular, the critical identification of the theologically motivated historiography underlying the Deuteronomistic redaction, so that the actions of the Judahite kings can be understood not merely in terms of religious-moral judgment, but in terms of political and economic necessity.

At the same time, Assyrian royal inscriptions and annals are not treated as ideologically neutral sources either, since their primary function was to display royal power, military success, and imperial legitimacy. The biblical and Assyrian source material therefore cannot simply be set against each other as an objective source versus an ideologically determined one, but rather as two source groups representing different political and religious perspectives, which the thesis critically compares and analyzes, supplemented by other epigraphic and archaeological evidence.

The primary source of the research is the Hebrew Bible – mainly the relevant narratives of 2 Kings, together with the corresponding sections of 2 Chronicles and the Book of Isaiah – quoted by the author in Hungarian on the basis of the Revised New Translation (RÚF 2014), using Protestant theological terminology. To interpret political relations, the thesis applies the client–patron model already used in the scholarly literature; its methodological distinctiveness lies not in introducing this model, but in its consistent application to the comparative analysis of the differing political strategies of Ahaz, Hezekiah, Manasseh, and Josiah. The study of religious life and cultic changes follows a history-of-religion approach that evaluates religious practice not by normative theological standards, but by foregrounding its social and political functions

III. SUMMARY OF THE RESULTS OF THE DOCTORAL THESIS

One of the most important conclusions of the study is that the Judahite–Assyrian relationship cannot be described as a static relationship of subjugation: as the intensity and strategies of Assyrian hegemony changed, so did Judah's political room for maneuver. The historical and geopolitical framework showed that with the accession of Tiglath-Pileser III (744 BCE), Assyria created a qualitatively new imperial model, replacing earlier occasional raids with continuous administrative control, deportations, and economic integration. The Syro-Ephraimite war and the fall of Israel in 722 BCE marked a turning point: afterwards, the question for Judah was no longer whether it could preserve its independence, but which cog of the imperial machine it could survive as. The client–patron model allows for a more nuanced interpretation of this political reality, capturing the limited but variable room for maneuver of the Judahite kings beyond the dichotomy of independence and subjugation.

The study showed that the religious life of pre-exilic Judah cannot be interpreted solely through normative categories: everyday religious life in Judah was characterized by pluralism and syncretism, with popular and official religiosity existing side by side. This diversity is not to be understood as an external import, but as a living reality rooted in the Canaanite heritage that predated Assyrian hegemony; Assyrian dominance did not create this plurality but placed it in a new political and cultural context. The analysis of the relationship between palace and temple showed that the king's cultic role was

inseparable from his political function: the close intertwining of throne and altar is a defining feature of pre-exilic Judah.

The backbone of the thesis is the comparative examination of the reigns of Ahaz, Hezekiah, Manasseh, and Josiah, interpreted as four distinct adaptation strategies. Ahaz's policy of integration into the Assyrian imperial system during the Syro-Ephraimite crisis – despite its negative Deuteronomistic evaluation – contributed to the survival of Judah's statehood. Hezekiah's withdrawal from Assyrian dependence represented an attempt to regain autonomy, whose political and economic limits were exposed by Sennacherib's campaign of 701 BCE. Manasseh, following the devastation, pursued a path of reintegration into and cooperation with the imperial system, and his reign saw notable economic stabilization – in sharp contrast to the strongly negative biblical evaluation of his kingship. Josiah sought to exploit the political room for maneuver opened up by the weakening of Assyrian power; his reform was simultaneously a theological program, an act of political identity-building, and a form of economic centralization.

Judah's economic history demonstrated that political subjugation and economic stability are not necessarily mutually exclusive phenomena: integration into the imperial economic system – especially under Manasseh – could promote agricultural specialization and participation in regional trade networks. The dissertation's own scholarly contribution lies primarily in interpreting Judah's Assyrian-period history as a dynamic process of

adaptation, in which political adaptation, religious identity formation, and economic integration appear as interconnected dimensions, with the client–patron model serving as the methodological tool for interpreting this system of relations.

IV. THESES OF THE DOCTORAL THESIS

1. The relationship between the Neo-Assyrian Empire and Judah in the 8th–7th centuries BCE can be understood not as a static relationship of subjugation, but as a dynamic system of relations that shifted together with changes in the imperial balance of power. The policies of Ahaz, Hezekiah, Manasseh, and Josiah represent four distinct adaptation strategies to this changing imperial environment: Ahaz's policy can be understood as integration into the imperial system; Hezekiah's as an attempt to regain autonomy; Manasseh's as reintegration into and cooperation with the imperial system; and Josiah's as a strategy of exploiting the room for maneuver opened up by the weakening of imperial power.

2. The religious-political measures of the Judahite kings in the period under study cannot be separated from their political room for maneuver. In particular, the cult-centralization efforts of Hezekiah and Josiah show that religious centralization could simultaneously serve a function of political, economic, and power centralization. The possibility for these efforts to unfold was likewise influenced by the changing intensity of Assyrian imperial control.

3. The changes in Judah's religious life cannot be traced directly back to Assyrian cultural or religious influence. Pre-exilic Judahite religiosity already operated within a pluralistic milieu even before the period of Assyrian hegemony, one in which, alongside the official Jerusalem cult, local and household religious practices rooted in Canaanite–Levantine traditions also persisted. Assyrian hegemony therefore did not create this plurality, but rather created a new political and cultural environment in which already-existing traditions entered into new contexts.

4. In interpreting the Judahite–Assyrian relationship, the client–patron model appears better suited than the exclusive dichotomy of "oppressive empire versus vassal kingdom" to capturing Judah's limited but variable political room for maneuver. The degree of dependence and its practical consequences were not constant: they changed in accordance with the strength of the Assyrian center, its foreign-policy priorities, and regional balances of power.

5. Political subjugation and economic prosperity were not mutually exclusive phenomena in Judah's history under Assyrian rule. The reign of Manasseh in particular shows that political adaptation to the imperial system and economic integration could go hand in hand with a stability in which agricultural specialization and participation in regional trade networks could promote the kingdom's economic strengthening.